

Boekbespreking: Identification key to the European species of the bee genus *Nomada*

Hans Nieuwenhuijsen

Smit, J., 2018. Identification key to the European species of the bee genus *Nomada* Scopoli, 1770 (Hymenoptera: Apidae), including 23 new species. – Entomofauna Monographie 3, 253 p. ISSN: 0250-4413. Ansfelden, January 22 2018. Prijs: € 48, exclusief verzendkosten. Te bestellen bij twittmuseum@gmail.com

Zolang ik Jan Smit ken - en dat is ruim 20 jaar - zolang is hij gefascineerd door parasitaire bijen in het algemeen en het genus wespbijen (*Nomada*) in het bijzonder. Zijn eerste *Nomada*-sleutel was die voor de Nederlandse soorten (Smit 2004). Maar al spoedig omvatte zijn werkterrein Europa met als zwaartepunt Zuid-Europa. Omdat Maximilian Schwarz, de *Nomada*-autoriteit in Europa, zich vanwege zijn leeftijd op dit gebied begon terug te trekken vond hij in Jan Smit een waardige opvolger. De intensieve samenwerking van beiden leidde tot deze sleutel voor de Europese wespbijen. En wat verdient iemand, die zo intensief met een genus bezig is? Inderdaad, dat een nieuwe soort naar hem genoemd wordt: de Spaanse *Nomada smiti* Schwarz n.sp.

De tabel is uitgegeven op A4 formaat en voorzien van een hard kaft, met op de voor- en achterzijde foto's van Albert de Wilde. Zij bestaat uit de volgende onderdelen: de introductie, het algemene deel, de sleutels voor de vrouwtjes en voor de mannetjes, de soortbeschrijvingen -in alfabetische volgorde- van de 208 (!) Europese soorten, de literatuurlijst en de index. Ik zal kort de verschillende onderdelen bespreken. De introductie meldt dat dit de eerste sleutel is waarmee alle Europese soorten, inclusief de 23 nieuwe, op naam kunnen worden gebracht. Eerdere sleutels worden in chronologische volgorde vermeld. Met name Maximiliaan Schwarz wordt bedankt voor zijn jarenlange ondersteuning. Het algemene deel, slechts vier pagina's groot, bestaat uit een aantal korte paragrafen. Ze behandelen

achtereenvolgens het uiterlijk van het genus, de verspreiding over de wereld, de biologie, de taxonomie, het prepareren, instructies voor het gebruik van de sleutels en de anatomie (liever: morfologie) in de vorm van duidelijke tekeningen van de onderdelen van de wespbij.

Ik maak een paar kritische opmerkingen bij dit algemene deel. Bij de beschrijving van het uiterlijk ontbreken enkele belangrijke kenmerken waaraan men het genus *Nomada* herkent. Bij beide geslachten is dat de vleugeladering. Het vrouwtje heeft de karakteristieke 'haken' aan de rand van sterniet 6, die in verband worden gebracht met de eileg, en ze heeft bosjes haren aan de zijkant van tergiet 6. De mannen hebben een opvallend genitaal. De vrouwtjes zijn broedparasieten van ander bijen, gelukkig wordt de verwarrende term cleptoparasieten niet gebruikt. In een tabelletje met de ongelukkige titel 'hosts of *Nomada*-species' staan het aantal soorten wespbijen, waarvan de gastheer-parasiet relatie bekend is, of waarschijnlijk is of onbekend is. Ik had hier graag een tabel gezien van de 59 *Nomada* soorten en hun gastheren, waarvan de relatie bekend is. Een laatste opmerking: een kenmerk dat veel genoemd wordt in de tabel is een horizontale carina op het labrum, ik vind die niet terug in de tekeningen. Wat mij betreft had het algemene deel dus wel wat uitgebreider gekund.

Maar het gaat in dit boek natuurlijk vooral om de tabellen. De auteur heeft zich tot doel gesteld zoveel

mogelijk structurele kenmerken te gebruiken en niet, zoals bijvoorbeeld in de tabel van Scheuchl (2000) of die van Amiet et al (2007), de kleuren van de cuticula. Zowel de sleutel tot de vrouwen als die tot de mannen wordt vooraf gegaan door een summary, een beknopte 'groeps' tabel. Dat is een uitstekend idee aangezien de 'gewone' tabel bij de vrouwen tot nummer 250 en bij de mannen tot 235 gaat. Je moet er niet aan denken dat je *Nomada rhenana* (250b) onder je binoc hebt. Maar er is iets vreemds aan de hand met die 'snelle' tabellen. Bij de vrouwtjes stopt de tabel bij nummer 169, terwijl er in de gewone tabel nog 83 soorten volgen. Bij de summary van de mannen gebeurt hetzelfde. Na nummer 161 volgen er nog 76 soorten. Ik vind dat jammer, want als de auteur consequent was doorgegaan zou hij wel een langere summary krijgen maar in vergelijking met de 'hoofd'tabel zou die zeer beknopt zijn. Dit lijkt mij een punt van aandacht voor een eventuele herdruk.

Op naar een bespreking van de volledige tabellen. Daarin staat links de tekst (brede kolom) en rechts de foto's van één of meer kenmerken van een soort (smalle kolom). Alleen al het maken van al die foto's moet een monnikenwerk zijn geweest (Is hier de invloed van Smit's leermeester Broeder Virgilius Lefeber zichtbaar?).

In de tekst staan bij elk couplet voldoende kenmerken om een goede keus te maken. De auteur heeft ervoor gekozen geen illustratienummers in de tekst op te nemen: de foto's zijn zoveel mogelijk bij de betreffende soorten geplaatst. Het bijschrift bij een foto is eerst de soortnaam en dan het kenmerk. Zo ondersteunen ze vooral de keuze tussen twee soorten en niet zozeer die tussen het couplet dat tot de soorten leidt. Meestal zijn de vrij kleine foto's - circa 3 x 4 cm - goed "leesbaar", een enkele keer zijn ze wat onscherp. Slechts op één plaatje heb ik een witte pijl waargenomen. Jammer want het is op kleine foto's al een heel werk om het kenmerk te onderscheiden en dan is een aanwijspijltje nooit weg.

Hoe werkt de tabel? De paar soorten, die ik heb gedetermineerd, gaven geen probleem. De tabellen werken dus prima.

Na de tabellen volgen de soortbeschrijvingen. Elk vermeldt de wetenschappelijke naam en eventuele synoniemen, het uiterlijk, de vliegtijd, de verspreiding met verspreidingskaart en de gastheer. Bij het laatste valt op, iets dat al in het algemene deel werd geconstateerd, van vele soorten is de gastheer onbekend. Is een soort nieuw voor de wetenschap dan worden bovenstaande gegevens aangevuld met de naamsafleiding, het holotype en de paratypen. Bij deze nieuwe soorten zijn er foto's opgenomen van de habitus van man en vrouw en van bepaalde soortspecifieke kenmerken.

Het boek besluit met een literatuurlijst en een index van de soorten.

Als ik het bovenstaande samenvat vind ik dat het goed werken is met de volledige tabellen, dat de summary tabellen uitbreiding behoeven, dat de soortbeschrijvingen zeer volledig zijn en dat het algemene deel wel wat uitgebreider had gemogen.

Tot slot de vraag: voor wie deze tabel bestemd is? Je kunt er in elk geval alle 48 Nederlandse soorten mee op naam brengen. Maar zeker voor instituten, entomologen en liefhebbers, die tot nu toe *Nomadas* uit het zuidelijk deel van Europa niet op naam konden brengen, is deze tabel een must.

Ik heb ook nog een tip voor de vakantieganger: ga naar Griekenland want daar komen maar liefst 15 van de 23 nieuwe *Nomada* soorten voor!

Literatuur

- Amiet, F., M. Herrmann, A. Müller, R. Neumeyer, 2007. Fauna Helvetica 20. Apidae 5. - Schweizerische Entomologische Gesellschaft. Neuchâtel, 356 p.
- Scheuchl, E., 2000. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs. Band I: Anthophoridae 2. Erweiterte Auflage. - Eigenverlag, 158 p.
- Smit, J., 2004. De wespbijen (*Nomada*) van Nederland (Hymenoptera: Apidae). - Nederlandse Faunistische Mededelingen 20: 33- 125.